

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора мистецтвознавства, професора

МИХАЙЛОВОЇ Ради Дмитрівни

на дисертацію **ЧЖАН Ся**

«ПОРТРЕТНИЙ ЖИВОПИС КИТАЮ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ТИПОЛОГІЯ ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ»

подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
«023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація (галузь
знань 02 – Культура і мистецтво)»

Ступінь актуальності обраної теми. Художня культура Китаю належить до світових явищ, що несуть у собі важливий зміст для розуміння всезагального культурного процесу. Важливою частиною мистецтва Китаю є портрет, історія якого налічує понад тисячоліття і демонструє сталу традицію, притаманну китайській культурі. Нову сторінку в портретному жанрі Китаю було відкрито в наш час. Позначений низкою художніх трансформацій, китайський портрет кінця ХХ–початку ХХІ ст. відображає зміни в суспільстві, глобалізаційні зсуви, результати культурних обмінів, що надають мистецтву можливості для висловлювання нових ідей, здійснення експериментів, демонстрування креативності в дусі нового часу.

Культурні, соціальні та психологічні аспекти епохи, знайшли у китайському портреті своє відображення також у стилістиці та техніці, активно відгукнувшись на пропозиції та новації світового мистецтва. В тематиці сучасного портретного мистецтва Китаю відобразилися процеси формування ідентичності та самосвідомості сучасного китайського суспільства, що знайшло вираз у новому образі громадянина – носія модерних уявлень та світогляду нашого часу. У сучасному світі, де глобальні виклики вимагають порозуміння між представниками різних культур, китайське портретне мистецтво розкриває потенціал творчих взаємодій між митцями та позитивних відносин між націями, забезпечує культурний діалог як всередині Китаю, так і поза країною.

Цей напрям культурного руху є важливим в контексті взаємодії традиційних китайських художніх цінностей та сучасних світових тенденцій.

Вивчення портрету кінця ХХ–початку ХХІ ст. дозволяє розкрити особливості експериментів і новаторства, естетичні та технічні інновації, специфіку засобів виразності, що органічно увійшли у традиційне китайське мистецтво і надали йому неповторності та актуалізує усвідомлення його місця та ролі у формуванні сучасної образотворчо-візуальної культури.

Важливим аспектом є також проблема сприйняття та інтерпретації китайського мистецтва в глобальному контексті. Зростання інтересу до сучасного китайського мистецтва, внаслідок чого дослідження сучасного портрету набуває особливої наукової важливості. На тлі динамічних зрушень всього укладу китайського буття, осмислення портретного мистецтва Китаю та його сучасних тенденцій, суттєво актуалізує дану тему, адже вивчення портретного мистецтва Китаю розкриває те, як сучасні художники адаптуються до зміни технологій, виражають свою ідентичність у новому соціокультурному контексті, взаємодіють з глобальними мистецькими течіями, застосовують досвід китайської традиційної культури в сучасному ідеологічному контексті, експериментують в рамках традиції та поза неї з формою та стилем.

Сенс даного дослідження полягає також у тому, що воно відкриває можливості діалогу між сучасними художниками, критиками і глядачами в умовах світового розмаїття культур, сприяючи обміну ідеями та створенню нових культурних концепцій.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, рекомендації та висновки дисертації спираються на самостійні дослідження автора, що включають аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових публікацій - монографій, статей, критичних оглядів із зазначеної проблематики, інших джерел, що дозволяють простежити етапи розвитку сучасного китайського портрету, здійснити типологізацію творів, провести низку мистецтвознавчих експертиз для з'ясування синтезу традиційних технік та прийомів, нових технік та підходів до створення портрету.

Викладені в дисертаційній роботі основні положення є достатньо обґрунтованими. Вони базуються на фундаментальних положеннях сучасної науки, результатах дослідження українських та зарубіжних вчених-мистецтвознавців.

Для вирішення поставлених завдань було використано історичні підходи та комплексну методологію, що включає наукові методи низки наук – мистецтвознавства, культурології, філософії, естетики, історії, соціології. Мистецтвознавчий аналіз передбачає залучення спеціальних методів образно-стилістичного і композиційно-художнього аналізу китайського портретного мистецтва. Також використані методи систематизації, класифікації, періодизації та аналогії для структурування обсягу подекуди досить розмаїтого матеріалу, включно із зразками інших жанрів, інших історичних періодів для установки зв'язків з конкретними іконографічними прототипами і зразками. Такі підходи унаочнюють шляхи еволюції китайського портрету в період з кінця ХХ–до початку ХХІ ст., розкриваючи розуміння її причин і закономірностей.

Достовірність основних положень дисертації підтверджується рядом доведених теоретичних положень фактами, оприлюдненими у фахових виданнях, та підкріпленими ілюстраціями, створеними під керівництвом автора, що наведені у додатках, в альбомі ілюстрацій та таблицях.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів. Дисертація Чжан Ся містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, список ілюстрацій, альбом ілюстрацій. Висновки до кожного розділу дисертації є науково обґрунтованими, а їхній зміст підтверджується наявним аналітичним та образотворчо-візуальним матеріалом. Дослідження завершується загальними висновками, що підсумовують зміст роботи, є логічними та такими, що відображають ключові положення дисертаційної роботи. За структурою, змістом, рівнем виконання, актуальністю, науковою новизною, оформленням, мовою та стилем дисертація Чжан Ся відповідає вимогам, які пред'являються до оформлення кваліфікаційних дисертаційних

робіт. Обсяг дисертації відповідає нормам, викладеним у «Положенні про порядок присудження наукового ступеня доктора філософії у ХДАДМ». Представлене дослідження не містить академічного плагіату. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів у роботі мають відповідні посилання на джерело з дотриманням встановлених вимог.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні результати дисертації були оприлюднені в 3 наукових публікаціях: всі вони — у фахових виданнях, що включені до переліку МОН України, 3 — у збірниках матеріалів і тез наукових конференцій. Чжан Ся має 4 самостійні публікації, присвячені сучасному портретному мистецтву Китаю, зокрема, мотивам та особливостям художньої мови Лю Сялун; творчості провідних представників, як виразників основних сучасних тенденцій цього напрямку мистецтва; особливостям художньої мови в китайському портреті другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Практичне значення результатів дослідження полягає у формуванні уявлень про перехідний етап розвитку портретного живопису Китаю кінця ХХ–початку ХХІ ст., якому притаманна поява нових тем та сюжетів, технік, прийомів, образно-мовних засобів, що з'являються в китайському портретному мистецтві на зламі століть. Результати дослідження можуть бути використані курсах дисциплін з історії мистецтв, історії Далекого Сходу, сучасного мистецтва Китаю; при розробці навчально-методичних посібників і програм теоретичних та практичних курсів із портретного мистецтва й китайського живопису тощо, а також для практичного навчання живопису та рисунку майбутніх художників у вищих навчальних закладах України та Китаю.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. За своєю структурою дисертація «Портретний живопис Китаю кінця ХХ – початку ХХІ століття: типологія та художні особливості» сформована у послідовну структуровану форму, де у початкових розділах аналізується джерельна база, здійснено детальний огляд

робіт художників, докладно висвітлено мистецтво Китаю ХХІ ст., а в заключній частині акцентовано проблему індивідуалізації та соціальної активізації в китайському портретному мистецтві.

Дисертаційна робота викладена на 225 сторінках машинописного тексту, складається зі вступу, 3 розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатку, якій містить альбом ілюстрацій і таблиці. Обсяг основного тексту дисертації – 168 сторінок; список джерел – 142 найменування.

У **вступі** розкрито загальну характеристику роботи, сформульовано мету дослідження, об'єкт і предмет, окреслено наукові і прикладні завдання. На основі аналізу джерел, виявлено необхідність дослідження проблеми як актуальної в контексті теорії, історії, практики китайського та світового мистецтва.

У **першому розділі** розкрито творчу взаємодію європейського та китайського мистецтва. На прикладі мистецьких творів Лю Гоху та Хао Сяо Хуа висвітлено вплив європейських стилів, а також творчості окремих майстрів на традиційний китайський живопис гохуа. Розгляд взаємодії китайської та західної традицій у сучасному мистецтві побудовано на порівняльному аналізі технік та образного ряду, на співставленні зразків китайського та європейського мистецтва, їх взаємовпливів та творчого взаємозбагачення. Також, в першому розділі виокремлено аспекти: а) особливостей ставлення та сприйняття образотворчого мистецтва молодим поколінням китайських художників; б) гендерного виміру та жіночого самовираження в контексті китайського портретного мистецтва, зокрема, у творчості мисткинь Ліо Хон і Юй Хон.

Другий розділ присвячено аналізу робіт провідних сучасних художників Китаю Лю Гоху, Йі Е, Чжу Ша, Лі Япін, Хао Сяо Хуа та інших. Дисертанткою виявлено та окреслено їхній внесок у розвиток китайського портретного мистецтва як своєрідну систему опанування європейськими набутками в області художньої культури, в тому числі усвідомлення стилю в

європейському розумінні цього поняття. У дисертації Чжан Ся підкреслено об'єктивна роль радянського мистецтва, здійснена у середині ХХ ст. на популяризацію та розвиток олійного живопису в Китаї, а в сучасних умовах – загальносвітового, що демонструють твори молодого покоління художників Китаю, які нині, переважно, визначають мистецькі процеси країни та її образ на світовій арт-сцені.

Відзначено, що в другій половині ХХ ст. китайське портретне мистецтво зазнало трансформаційних перетворень внаслідок соціокультурних зрушень, зумовлених Культурною Революцією, економічним та глобалізаційним поворотами. Ці історичні причини, на думку дослідниці, відіграли вирішальну роль, створивши умови для формування нового контенту китайського портретного жанру.

На сучасному етапі основними тенденціями портрету в Китаї є індивідуалізація та інтернет-технології, що глибоко впливають на художню мову. Водночас, характерним для сучасного етапу є те, що китайське мистецтво успішно зберігає свою ідентичність: художники свідомо використовують в одній роботі і розмаїття технік, і стилістичні нашарування, що урізноманітнюють як традиційні, так і сучасні елементи китайського портрету.

Підсумовано, що поєднання у творах універсальних тем та культурного асиміляціонізму є унікальною рисою китайського портретного мистецтва та важливим внеском Китаю у світове мистецтво.

У третьому розділі дисертанткою Чжан Ся проаналізовано особливості розвитку китайського мистецтва ХХІ ст. Виявлено значущі трансформації, що переживає на сучасному етапі китайське портретне мистецтво, що проходить становлення в глобальному мистецтві, втягуючись у потік загальносвітових культурних, технологічних та соціальних змін. Подібно до інших, сучасні тенденції у цій галузі в Китаї, демонструють суттєвий вплив нових цифрових технологій.

На прикладі творчості художників Цзя Чжоні, Лю Сяодун, Лі Вейян простежено та проаналізовано використання різних мультимедійних технік, включно з відео, звуковими ефектами, тенденціями до абстрагування, що в результаті сприяє створенню інноваційних портретів, в тому числі з використанням таких експериментальних технік, як цифровий рендеринг, що дозволяє художникам вийти за межі традицій і створити унікальні твори.

Вивчення та аналіз творчості такого художника, як Чжан Лінг, який експериментує з формою та простором, дозволяє авторці акцентувати увагу на трансгресивному підході як варіанті рішення художнього завдання в сучасному портреті.

Водночас, розгляд дисертанткою творчості таких художників, як Лі Вэй, Шен Венгао, Цзі Вэй, Цзяо Мечжун, висвітлює важливість застосування культурної спадщини, що впливає на продовження традиції, зокрема, дотримання рис ідентичності в китайському портретному мистецтві на сучасному етапі.

У якості модерного явища в мистецькому житті Китаю автор розглядає мистецькі резиденції, які сприяють розвитку та становленню молодих талантів в дусі новітніх творчих рухів загально світового характеру. Прикладом активного використання мистецьких платформ для культурного обміну представлено діяльність художника-портретиста Ван Цзіпіна.

Окрему думку втілює частина дисертації, присвячена проблематиці індивідуалізації та соціальної активізації, що виявляють себе в китайському портретному мистецтві. Ця тенденція представлена на прикладі робіт знаних у всьому світі майстрів Лі Уїцзіна, Цай Гоцзі, Ай Вейвєя, соціальна активність яких присутня у висловлюваннях поглядів на екологічні, політичні, соціокультурні питання китайського суспільства через портретне мистецтво, де людське зображення активно використовується для уособлення героїв-символів соціальної боротьби як представників демократичних рухів, активізму. Підтримка художниками соціальних рухів мистецтвом портрету проявляється у відтворенні образів лідерів як символів часу, що свідомо

«мобілізують» громадську думку або, навпаки, пропагують толерантність, різноманітність, взаємодію міжкультурного спілкування як фактор сучасного ставлення до світу.

Показником еволюції образотворчої культури в Китаї слугує факт зростання його доступності для світового глядача завдяки глобалізації, що, наприклад, відображено у практиці такого художника-реаліста, як Лю Сяодун, виразника глибокого сенсу взаємодії людей та різних людських спільнот по всьому світу.

У загальних висновках підсумовано головні положення дисертації.

Отже, структура дисертації відображає мету й завдання дослідження. Дисертація оформлена згідно вимог МОН України та відповідного Положення ХДАДМ до кваліфікаційних праць такого рівня.

Позитивно оцінюючи роботу, підкреслюючи її творчий пошуковий характер, доцільно висловити міркування і побажання автору.

1. У першому розділі «Історіографія, джерела, методи дослідження» (с.11-29), доцільно було би включити нехай невеликий, але все ж існуючий перелік українських дослідників китайської образотворчої культури, українсько-китайських зв'язків тощо. Певні аспекти в цій ділянці є у дослідженнях М.Логвина, О.Федорука, О.Авраменко, О.Лагутенко, Р.Михайлової, А. Корнева, С.Рибалко, Я. Мельник, Є. Молчанової-Дудченко, В.Туренка, В.Тарасова, Є.Котляра, М.Ковальової.
2. У I розділі автор також наголошує, що «сучасні митці реагують на виклики сучасності у своєму творчому процесі» (с.39). Вартує роз'яснення, які саме виклики нині долають китайські художники і як це позначається, або відображається, у їхньому портретному мистецтві.
3. У другому розділі «Китайський портретний живопис кінця ХХ ст.: зміна культурної парадигми», автор використовує формулювання «портретний жанр» та «жіночий портрет» (с.37), чим, фактично, ставить питання щодо можливого тлумачення контексту: а) як такого, що присвячений жіночому портрету, що є конкретною номінацією портретного жанру, б) як жіночого

портрету, тобто такого портрету, що виконаний жінкою-художницею. Бажано цей момент пояснити як методологічний та організаційно-впорядкувальний.

4. У третьому розділі «Розвиток портрету в китайському живописі ХХІ ст.: новітні тенденції, форми та техніки» при розгляді тенденцій розвитку сучасного китайського портрету (с.81-98), його стилів, а також «технік, образів та художніх рішень» (с.98-196) картина була би повнішою, якби кожна із проголошених ознак, була би підкріплена прикладом конкретного твору.

5. В роботі зустрічаються описки та стилістичні помилки, а також невдалий переклад з китайських та інших іноземних джерел на українську мову: с.35, с.36, с.37, с.75, с. 80.

6. Ілюстративний додаток бажано було би впорядкувати, зробивши паузи на окремих аркушах з найменуваннями розділів.

Висловлені зауваження не впливають на загальну високу оцінку представленої роботи, яка характеризується цільністю та науковою новизною.

В тім наведені зауваження не змінюють загальне позитивне враження від роботи, не принижують наукового та практичного рівня отриманих результатів та мають рекомендаційний характер.

Висновок про відповідність дисертації вимогам МОН України та відповідного Положення ХДАДМ. В цілому, за своїм рівнем, теоретичною та практичною цінністю, науковою новизною, змістом та оформленням дисертація ЧЖАН Ся «Портретний живопис Китаю кінця ХХ – початку ХХІ століття: типологія та художні особливості» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України, від 12 січня 2022 р. № 44, «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації

здобувачів наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України, від 19 травня 2023 р. № 502 та «Положення про порядок присудження наукового ступеня доктора філософії», затвердженого рішенням Вченої ради, від 25 травня 2023 р, протокол № 29 та освітньо-наукової програми «023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», спеціальності 022 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Дисертація ЧЖАН Ся є самостійною, завершеною та актуальною науковою роботою, тому її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії із відповідної спеціальності.

Офіційний опонент:

**доктор мистецтвознавства, професор
Київського національного університету
технологій та дизайну**

 Михайлова Р.Д.

